

<https://doi.org/10.62837/2025.1.396>

İSMİZADƏ SƏBRİYYƏ YUSİF QIZI
Azərbaycan Dillər Universiteti
(Rəşid Behbudov küç. 134, Bakı)
sabriyya@inbox.ru

A.ROUNUN “KİÇİK ŞEYLƏRİN TANRISI” ROMANINDA YADDAŞ VƏ KİMLİK PROBLEMİ

Açar sözlər: Arundhati Roy, “Kiçik şeylərin Tanrısı”, postkolonial ədəbiyyat, roman

Ключевые слова: Арундhati Рой, «Бог мелочей», постколониальная литература, роман

Keywords: Arundhati Roy, “The God of Small Things”, postcolonial literature, novel

Hindistan əsilli ingilis yazıçısı Arundhati Roy (Arundhati Roy, 1961) Malabar sahilində yerləşən Kerala ştatının Aymanam şəhərində anadan olmuşdur. Gənc yaşlarından Dehli şəhərinə köçmüş, yaradıcılıq fəaliyyətini bu şəhərdə başlamışdır. Ədəbi fəaliyyətə 1996-cı ildən başlayan yazıçı ilk kitabı – “Kiçik şeylərin Tanrısı” (The God of Small Things, 1997) əsərinin nəşrindən sonra tanınmış, elə həmin kitaba görə Buker mükafatına (The Booker Prize, 1997) layiq görülmüşdür. Ədəbi yaradıcılıqla bərabər ölkənin ictimai-siyasi həyatında iştirak edən A.Rou siyasi-publisistik yazıları ilə hind xalqının sevimlisinə çevrilmişdir. O, 2002-ci ildə Lanan Mədəni Azadlıq mükafatı, 2004-cü ildə isə Sidney Sülh mükafatı (Sydney Peace Prize) ilə təltif edilmişdir.

A.Rounun “Kiçik şeylərin Tanrısı” (The God of Small Things, 1997), “Yaşamağın qiyməti” (The Cost of Living, 1999), “Sonsuz ədalətin cəbri” (The Algebra of Infinite Justice, 2002), “Müharibə danışığı” (War Talk, 2003), “Küçədəki insanın imperatorluk bələdçisi” (An Ordinary Person's Guide To Empire, 2004), “İmperiya dövründə ictimai hakimiyyət” (Public Power in the Age of Empire, 2004) əsərləri müxtəlif ailələrdə doğulan və fərqli cəmiyyətlərdə yaşayan insanların arzu və istəkləri fonunda bəşər övladının yaşamaq, var olmaq uğrunda mücadiləsindən bəhs edir. “Kiçik şeylərin Tanrısı” əsərini bir sıra tənqidçilər avtobioqrafik roman adlandırır, yazıçının həyatı ilə əlaqələndirirlər. Suriya əsilli xristian ananın və hinduizm dininin daşıyıcısı hindli atanın övladı olan A.Rou hər iki dinə böyük hörmət və ehtiramla yanaşır, əsərdə bu dinin nümayəndələrindən söz açır. Əsəri avtobioqrafik roman formatında öyrənən Aleks Tikellə görə memarlıq məktəbində oxuyan, qardaşı ilə baba evinə dönmək və hər iki dinin daşıyıcısı olan ailə dəyərləri də əsərdə yer alır [7, s.12].

Bioqrafik elementləri olan roman az da olsa yazıçının uşaqlıq illərindən və Keralanın yüksək təbəqəsindən olan xristian ailəsindən bəhs edir. “Kiçik şeylərin Tanrısı” romanı həmçinin hindistanlılar üçün əhəmiyyətli olan kasta sistemindən, qadınların ailədə və cəmiyyətdə rolundan, hinduizmə sitayiş edən bir cəmiyyətdə xristian əhalisinin həyatından söz açır. Azyaşlı əkiz uşaqların dilindən nəql edilən əsər ilk baxışdan kiçik məsələlərə toxunur, lakin tədricən kiçik hadisələrin fonunda insanlara təsir edən və onların həyatını dəyişdirən dərin mənalara önə çıxır. Beləliklə, əsərdə təsvir edilən kiçik şeylər böyük məna yaradır və bir ailənin təmsalında cəmiyyətdə hökm sürən ayrı-seçkiliyə işıq salır.

Roman həmçinin Hindistanda kasta sistemi kimi sosial təbəqələşmənin təsirini və Britaniya müstəmləkəçiliyinin tənqidini təqdim edir. Mükafat törəməndə münisflər heyətindən olan Cillian Bir qeyd edir ki, A.Rounun “Kiçik şeylərin Tanrısı”nda Cənubi Hindistanın tarixi yeddi yaşlı əkizlər tərəfindən danışılır. Müəllif inanılmaz təhkiyə bacarığı ilə uşaqların və həyatını boşuna xərcləmiş böyükklərin yaddaşını bir araya gətirir. Yazıçının danışdığı hekayə fundamental və lokaldır. Bu hekayə sevgidən və ölümdən, yalandan və qanunlardan bəhs edir [8].

Ədəbiyyatşünas Miçiko Kakutani isə əsəri “inanılmaz gözəl roman” [5] kimi dəyərləndirir, Elis Truaks onu qeyri-adi, eyni zamanda da mənəvi-etik baxımından çox gərgin və obrazlı şəkildə dinamik roman adlandırır [9]. “Los Angeles Times”-in müxbiri Riçard Ederə gəldikdə, əsərlə bağlı “kifayət qədər təsirli roman” fikrini irəli sürür [2].

Yazıçı özü müsahibələrinin birində etiraf edir ki, əsərin adı təsadüf nəticəsində yaranmışdır: “fəsillərdən biri “Kiçik şeylərin Tanrısı” adlanırdı, bilmirəm necə oldu, ...indi kitabı oxuyanda orada nə qədər kiçik şeylərin qeyd olunduğuna inana bilmirəm” [4].

Esta və Rahel adlı əkizlərin məhv olmuş uşaqlığı fonunda keçmişdə baş verən faciələr bütün personajların həyatında sağalmaz izlər buraxır. Əsər Ayamanam ailəsinin yaşadığı evin yanından axan və qoxusu bütün kəndi bürüyən çirkli çayın daşması ilə başlayır. Hər dəfə çay daşır və ailə üzvlərinin həyat tarixçəsini, hindlilərin həyat tərzini üzə çıxarır. Yazıçı ürək ağrısı ilə yaşanan həyatın geri dönməzliyindən, insan faciəsinin əsl dəhşətindən söz açır. Yazıçı bir də onu vurğulayır ki, heç kim keçmişə qayıdıb nəyisə dəyişdirə bilmir, ömrünün sonuna qədər səhvlərinin əvəzini ödəyir. Uşaqlıq dövrünü geridə qoyan Esta və Rahel də keçmişə qaytara bilmir, sağ ikən ölü kimi yaşayırlar.

Əsərin süjet xətti gənc qadın Ammunun əkizləri ilə birgə ata evinə geri dönməsi ilə başlayır. O, uşaqları ilə ailə məzəmmətini qəbul edir və öz evində zor altında yaşamağa məcbur olur. Yuxarı kastadan olan qızın aşağı kastalı oğlanla evlənməsi, boşanıb evə qayıtması narazı ailənin ilkin səbəbidir. Ammu və əkizlərin faciəsi bununla bitmir. Onların faciəsi yarı ingilis olan dayıqızının başına gələn bədbəxt hadisə nəticəsində ən pik nöqtəsinə çatır. Əkizləri ayırır, onları müxtəlif ölkələrdə

yaşamağa məcbur edir, günahsız insanlar ölür, günahkarlar isə cəzasız qalırlar. Əsər irəlilədikcə oxucu ötüb keçən uşaqlıqdan, məhv edilmiş ailə faciəsindən, qəddarlığın və itkilərin simvoluna çevrilən kiçik şeylərin varlığından xəbərdar olur. Qreq Forter yazır ki, “Kiçik şeylərin Tanrısı” kolonial keçmişin postkolonial indi ilə davamı və deməli, tarix ilə daha geniş sosial dünya arasındakı əlaqələrin göstəricisidir” [3, s.91].

Əsərin ilk səhifələrindən oxuyuruq: “Həyat yalnız Sonu olmayan Başlanğıcdan ibarət idi. Hər şey Əbədi olanda Esta və Rahel üçün onların hər ikisini birlikdə, Biz və ya Bizi – ayrılıqda nəzərdə tuturdum. Onlar sanki siam əkizlərinin nadir cinsinə mənsub idilər, bədənləri deyil, ruhları birləşmişdi” [6, s.3]. Kasta qanunlarına görə əkizlərin anası bu qanunları pozur və elə bu səbəbdən cəzalanır.

Əsərdə yalnız əkizlərin və bir neçə personajın adları keçir. Digərləri sadəcə Ammu (malayalam dilində “ana” – S.İ.), Pappaçi (baba), Mammaçi (“nənə”), Koçamma (“xala”) adlandırılır və bu adlar əkizlərin diliylə səsləndirilir. Ayamanam ailəsi bir neçə dillərin və dirlərin qovşağında birləşir. Burada bir çox sosial təbəqələr, o cümlədən hibrid ailələrin uşaqları yer alır. Ailənin böyük oğlu hindlidir, amma ingilislə evlənir və bu səbəbdən qızı mitis status daşıyır. Ailə üzvləri malayalam dili ilə yanaşı, ingilis, alman dillərini bilirlər. Esta və Rahelin nənəsi Vyanada oxuduğu üçün alman dilində, dayısı Oksford universitetini bitirdiyi səbəbindən ingilis dilində danışır. Ailənin böyük qızı (xala) katolik rahibinə aşiq olduğu üçün ailə qurmur, kiçik qızı (ana) isə aşağı kastadan olan gəncə evləndiyi üçün öz statusunu itirir. Əkizlər Hindistan və Çin arasında başlanan hərbi münaqişə illərində, şəhərlərarası avtobusda dünyaya gəlir. Əkizlərin şəxsiyyətini təsdiqləyən sənədi və soyadı yoxdur. Ana onlara kimin soyadını verəcəyini müəyyən edə bilmir. Bu səbəbdən Esta və Rahel qeyri-müəyyən aralıqda mövcud olmağa məhkumdurlar. Qeyri-müəyyənlik ömrü boyu onları təqib edir, həyatlarını “cızır”, onların kimliyini əlindən alır. “Bir ruh” [6, s.3]. olan Esta və Rahel öz kimliyini itirən insanlara çevrilir və son günə qədər onun ağrılarından qurtula bilmirlər.

Doqquz yaşlı dayıqızının ölümündə ittiham edilən Estanın dili tutulur. “Lallıq” onun fiziki qusuru ilə yanaşı, mənəvi “lallığına” da sirayət edir. “Ammu, Esta və Rahelə dəfn mərasiminə gəlməyə icazə verildi, onlar ailənin qalan üzvlərindən ayrı dayanmalı idilər. Heç kim onlara baxmırdı” [6, s.4]. Bu hadisə əkizlərin həyatını müəyyən edir. “Yavaş-yavaş, ildən-ilə Esta hər kəstən uzaqlaşdı. Səssizliyin əsas səbəbi onun üçün əlçatmaz oldu, sakit və dərin sükut arasında basdırıldı” [6, s.10]. Estanın susqunluğu onun insanlardan uzaq salır və tədricən kimliyini əlindən alır.

Tayşa Abraham yazır ki, müsahibələrinin birində A.Rou belə qeyd edir: “Kiçik şeylərin Tanrısı” insan təbiəti haqqında kitabdır. Onu cəmiyyəti sərt tənqid edən kitab kimi görmürəm. Bu kitab bizim inanılmaz təbiətimizi görmək və onu bu qədər dərin və qəddarcasına sevməyin əksi kimi təqdim etmək üsuludur” [1, s.91].

Estanın “lallığı” onu insanlardan təcrid edirsə, əkizi Rahel onun danışan “dilinə” çevrilir. Keçmiş, uşaqlıqda baş verən hadisələri danışır, sirləri açmağa nail olur.

Rahel uşaqlıq travmalarını yaddaşda saxlayır, amma Estadan fərqli olaraq onu oxucu ilə bölüşür. Yaddaşdan qurtulmağın yollarını arayır. Esta səssizliyə keçir, amma bu səssizlik onun davranışlarına sirayət etmir. Bütün günü küçələri gəzir, dayanmadan hərəkət edir. Rahel isə əksinə danışır, lakin evdən çölə çıxmır, “söhbətlər” yalnız özü ilə baş verir: “İnsanlar Estanı küçələrdə görməyə öyrəşiblər. Təmiz geyimli, sakit yerləşli, susqun adam...” [6, s.15]. Uşaqlıq yaddaşı hər iki personajı davamlı şəkildə izləyir, hər ikisinin həyatını müəyyən edir. Ailədaxili münafişələr dövrün tarixi hadisələri ilə bir arada əkilərin faciəsini daha da dərinləşdirir. Şərqi Pakistandan ayrılan və Banqladeş dövlətinə çevrilən, eyni zamanda da Hindistan-Pakistan müharibəsinin mərkəzində yerləşən ailə faciəsi, yerli əhalinin ictimai-siyasi vəziyyəti fonunda açılır. Uşaqlara “yeridilən” günahkarlıq hissi tarixi hadisələrlə paralel şəkildə inkişaf edir və elə bu səbəbdən müxtəlif səpkidə yaddaşlarda qorunub saxlanılır.

Dayıqızının təsadüf nəticəsində ölümü onsuz da kövrək olan ailə bağlarını dağıdır. Esta və Rahel dayıqızının ölümü ilə bağlı uşaqlıq yaddaşının qurbanına, digər ailə üzvləri isə baş verən tarixi hadisələrin alətinə çevrilirlər. Koçamma (xala) dini ayrışikliyin qurbanıdır, dayı ingilis təəssübkeşi, Mammaçi (nənə) hind adət-ənənələrinin dayağı rolunda çıxış edir. Beləliklə, ailə içi münafişə tarixi hadisələrlə paralellik təşkil edir: “Ailə həyatı hiss olunmadan elə bir məqama yetişdi ki, nə isə öz daxili varlığını gizləndiyi yerdən itələyib, hava qabarcığı kimi suyun üzünə çıxarır, bir müddət orada çırpırdı. Hər kəsin gözü önündə. Çılpaq və aciz şəkildə” [6, s.19].

İngilis təəssübkeşi dayıya gəldikdə o, hindlilərin ictimai-siyasi təbəqəsini təcəssüm edir. Oksford universitetində təhsil alan dayı ölkənin ən ağır problemlərini səsləndirir, ailənin, demək hər kəsin səhv yolda olduğunu deyir. Dayıya görə hindlilər öz soy-kökündən uzaq düşdülər, elə bu səbəbdən tarixi keçmişi unutdular. “Ayamanamların evi əzəmətli idi, lakin uzaqdan tərək edilmiş görünürdü. Sanki içində yaşayan insanlarla heç bir əlaqəsi olmamış kimi dayanmışdı. O, uşaqların oyununa göz yaşları ilə baxır, həyəcan içindəki oyununu sanki ölümcül keçiciliyi dərk edən qoca kimi izləyirdi” [6, s.44].

Əkilərin anası Ammu da yaddaşdan əziyyət çəkir. Onun yaddaşı əvvəl uğursuz evliliyi, daha sonra aşağı kastadan olan dülgərlə sevgili olmasının əsiridir. Zaman-zaman yaddaş bütün həyat situasiyalarında özünü bürüzə verir, sonunda ailədən uzaq düşüb ucuz otel otağında dünyadan köçür. Qardaşı qızının ölümünün Estanın yalançı şahidliyi ilə dülgər sevgilisində “bağlanması” və döyülərək öldürülməsi səhnəsi evdən qovulması ilə nəticələnir. Yuxarı kastadan olan Ammu öz ailəsi tərəfindən tərək edildikdən sonra həyatın “dibinə” düşür və sonunda aşağı kastadan olan insanlarla bir araya gəlir.

Koçamma ilk baxışdan hind adət-ənənəsinə bağlıdır, lakin bütün ömrünü ingilis televiziya proqramlarına baxmaqda keçirir. İngilis dili və ədəbiyyatı onun dayaq yeri, söykənəcək dəyərləridir. Elə bu səbəbdən o, Esta ilə Raheli yalnız ingilis dilində danışmağa məcbur edir, doğma dilini onlara yasaq edir. Koçamma anası Mammaçi ilə

birgə Estanı yalançı şahidliyə təhrik edir. Məhz o, Esta ilə Raheli biri-birindən ayırır və qürbətə yollayır.

Ədəbi tənqiddə belə bir fikir də var ki, Ayamanamlar ailəsinin dağılması ona görə baş verir ki, ailənin yaşlı üzvləri gənc üzvlərinə münasibətdə müstəmləkə siyasətini həyata keçirir, bir növ ailə daxilində onu əvəz edirlər. Əkizlərin ayrı düşməsi isə ikiye bölünən xalqı təcəssüm edir. Esta və Rahel zor gücünə biri-birindən ayrı düşür, Hindistan yarımqitəsi də parçalanmaya məruz qalır [1]. Beləliklə, ölkənin tarixi insan həyatının simvoluna çevrilir, tarix və yaddaş bir arada xalqı tərənnüm edir. Başqa sözlə, müstəmləkəçiliyin dəyərlər sistemini mənimsəyən Ayamanamların yaşlı nəslə özləri də tarixin alətinə çevrilir və sonrakı ailə üzvlərinin həyatını “qara” gətirir, onların insan kimi yaşamaq haqqını əlindən alır.

Göründüyü kimi, yaddaş kimliyin formalaşmasına təsir edir, onun mahiyyətinə zərər verir. Böyük nəsnələr yoxa çıxır, ümid yalnız kiçik şeylərə qalır. Bu kiçik şeylər isə əkizlərin həyatını dəyişə bilərdi. Məhz bu səbəbdən əsərin bütün personajları böyük deyil, kiçik şeylərdən “yapışır”, kiçik şeyləri Tanrıya çevirirlər. Kiçik şeylərin Tanrısı onlardır, çünki Tanrı hər yerdədir, demək ona inanmaq olar, onun nəzərləri altında yaşamaq olar. Kiçik şeylərin Tanrısı onları qoruyacaq: “Bu gecədən sonra on üç gecənin hər birində onlar şüursuzca Kiçik Şeylərə tapındılar. Böyük nəsnələr səssizcə içəridə gizləndilər. Onlar bilirdilər ki, getməyə yerləri yoxdur. Onların heç nəyi yoxdur. Gələcəkləri də yoxdur. Beləliklə, Kiçik Şeylərdən yapışdılar.

Qarışqanın onları necə sancmasına baxıb gülürdülər. Bir yarpağın kənarından düşən yəndəmsiz bir tırtıla gülürdülər. Kürəyi üstə düşmüş və çarəsizcə ayaqlarını təpikləyən böcəyə gülürdülər” [6, s.87].

Görmək olur ki, A.Rounun “Kiçik şeylərin Tanrısı” romanı böyük dünyada kiçik insanların yaşamaq uğrunda mücadiləsini yaddaş və kimlik problemləri müstəvisində göstərir və oxucuya müəyyən mesajlar ötürür. İnsan bütün hallarda insan olaraq qalmalıdır. İnsan yaşamaq və var olmaq üçün Kiçik Şeylərə də sığınıb yaşaya bilər. İnsanın mahiyyəti böyük və sonsuzdur, bu böyüklüyü o, öz yaddaşında və kimliyində qoruyub saxlaya bilər. Bütün Böyük Şeylər Kiçik Şeylərdən yaranır.

Ədəbiyyat

- 1.Abraham, T. “An Interview with Arundhati Roy” *Ariel: A Review of International English Literature*. 1998, Vol.29. p.89-92.
<https://journalhosting.ucalgary.ca/index.php/ariel/article/view/33932>
- 2.Eder, R. *As the World Turns; The God of Small Things* // *Los Angeles Times*. 1997, p. 2.
- 3.Forster, G. *Gender, Race, and Mourning in American Modernism*. Cambridge UK: Cambridge University Press, 2011. 226 p.

4. How Small Things Grow into Something Far Greater
<https://web.archive.org/web/19971013220227/http://www.harpercollins.co.uk/intv1/017/roy2.htm>
5. Kakutani, M. Melodrama as Structure for Subtlety // The New York Times. 1997
<https://www.nytimes.com/1997/06/03/books/melodrama-as-structure-for-subtlety.html>
6. Roy, A. The God of Small Things. Random House, 2008, 333 p.
7. Tickell, A. Arundhati Roy's The God of Small Things. London New York: Routledge. 200 p.
8. Tikkanen, A. Arundhati Roy. Encyclopedia Britannica. 2023.
<https://www.britannica.com/topic/Bharatiya-Janata-Party>
9. Truax, A. "A Silver Thimble in Her Fist" // The New York Times. 25 May 1997.
<https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/books/97/05/25/-reviews/970525.25truaxt.html>

İsmizadə S.Y

Xülasə

A.Rounun "Kiçik şeylərin Tanrısı" romanında yaddaş və kimlik problemi

Postkolonial ədəbiyyatın tanınmış nümayəndəsi Arundhati Roy yaradıcılığının zirvəsi sayılan "Kiçik Şeylərin Tanrısı" romanı bir neçə baxımdan əlamətdardır. Roman ilk öncə kasta sistemi, qadınların cəmiyyətdə rolu və mövqeyi, ailədaxili münaqişələrdən bəhs edir. Digər tərəfdən əhalisinin yarısı hinduizmə dini ilə bağlı olan bir toplumdakı xristianların həyatı da baş verən hadisələr fonunda yaddaş və kimlik problemləri ətrafında cərəyan edir.

Çoxmillətli toplumu təcəssüm edən roman Hindistan üçün əhəmiyyətli olan mövzulara toxunur. Bir ailənin timsalında yazıçı insanın yaşamaq, var olmaq uğrunda mübarizəsini önə çəkir. A.Rou müxtəlif dini və milli mənsubiyyəti olan bir cəmiyyətin problemlərindən bəhs edir, amma eyni zamanda da oxucuya müəyyən mesajlar ötürür. Məlum olur ki, insanın xoşbəxtliyi üçün heç də böyük şeylər deyil, kiçik şeylər də kifayət edir. Məqalə müəllifi romanda qaldırılan problemləri bu kontekstdə öyrənir və insanın varoluşu üçün vacib olan dəyərlərdən bəhs edir.

Исмизаде С.Ю

Резюме

Проблема памяти и идентичности в романе А. Роу «Бог мелочей»

Роман «Бог мелочей», считающийся вершиной творчества Арундhati Роя, известной представительницы постколониальной литературы, знаменателен в нескольких отношениях. Прежде всего, в романе говорится о кастовой системе, роли и положении женщины в обществе, конфликтах внутри семьи. С другой стороны, жизнь христиан в обществе, где половина населения

связана с индуистской религией, вращается вокруг проблем памяти и идентичности на фоне событий.

Роман, олицетворяющий многоэтническое общество, затрагивает важные для Индии темы. На примере семьи писатель освещает борьбу человека за жизнь и существование. А. Роу говорит о проблемах общества различной религиозной и национальной принадлежности, но в то же время доносит до читателя определенные послания. Оказывается, для счастья человека достаточно не только большого, но и малого. Автор статьи в этом контексте изучает проблемы, поднятые в романе, и говорит о ценностях, важных для человеческого существования.

İsmizade S.Y.

Summary

The problem of memory and identity in A. Roy's novel “The God of Small Things”

The novel “The God of Small Things”, considered to be the pinnacle of the work of Arundhati Roy, a well-known representative of postcolonial literature, is significant in several respects. First of all, the novel deals with the caste system, the role and position of women in society, and conflicts within the family. On the other hand, the life of Christians in a society where half of the population is affiliated to the Hindu religion revolves around issues of memory and identity in the backdrop of events.

The novel, epitomising a multi-ethnic society, touches upon important themes in India. Using the example of a family, the writer highlights the human struggle for life and existence. A. Rou talks about the problems of a society of different religious and ethnic background, but at the same time delivers certain messages to the reader. It turns out that not only the big but also the small is enough for human happiness. The author of the article in this context studies the problems raised in the novel and speaks about the values important for human existence.

Rəyçi: dosent Gilə Hüseynli